

- ⁵⁰ GAYET, Jean: A Method of Superimposed Photography Applied to Criminalistics. *Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*, 1953–1954. 3. sz. 389. p.
- ⁵¹ A későbbiekben aztán ez az álláspont 360 fokos fordulatot vett, hiszen a szakemberek felismerték a tényt, hogy a fekete-fehér fényképen nem lehet tökéletesen visszaadni minden olyan részletet, amely segítheti a nyomozást (pl.: a holttesteken észlelhető különféle elszíneződéseket). Lásd: DÉRY 1998. 24. p.; OSTLER, R. D.: A New Concept in Colour Photography. *Police Journal*, 1962. 4. sz. 278. p.
- ⁵² VISKI László: Bűnügyi fényképezés. In VARGHA László (szerk.): *Kriminálisztika. Egységes jegyzet*. Budapest, 1975. Tankönyvkiadó, 58. p.
- ⁵³ Uo. 67. p.
- ⁵⁴ MILLER, Larry S. – MARIN, Norman: *Police Photography*. New York, 2015. Routledge, 6. p.
- ⁵⁵ REIS 2005.
- ⁵⁶ Lásd PETRÉTEI Dávid: Háromdimenziós képalkotás a kriminalisztikában. *Belügyi Szemle*, 2016. 7–8. sz. 77–86. p.; ANGYAL Miklós – PETRÉTEI Dávid: Forenzikus archeológia – Bűnügyek felderítése a

- háromdimenziós képalkotás és a kiterjesztett észlelés felhasználásával. *Rendőrségi Tanulmányok*, 2020. 3. sz. 4–57. p.
- ⁵⁷ Lásd bővebben BENDES Ákos: A szakértő szerepe a digitális adat elemzése során a büntetőeljárásban. In TÓTH Dávid – BENDES Ákos László – DIÓSI Szabolcs – GÁSPÁR Zsolt – PROJICS Nárcisz – SERBAKOV Márton Tibor – SZÍVÓS Alexander Roland (szerk.): *A pécsi jogász doktoranduszoknak szervezett konferencia előadásai. Konferenciakötet I–II*. Pécs, 2021. PTE Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, 68–76. p.; MÁTÉ István Zsolt: *Az igazságügyi informatikai szakértő a büntetőeljárásban (doktori értekezés)*. Pécs, 2017. PTE Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola.
- ⁵⁸ BENDES Ákos: A digitális adat felhasználása a büntetőeljárás során. In TÓTH–BENDES–DIÓSI–GÁSPÁR–PROJICS–SERBAKOV–SZÍVÓS (szerk.) 2021. 21. p.
- ⁵⁹ Lásd részletesebben FENYVESI Csaba: A justizmordhoz vezető kriminalisztikai hibák. *Belügyi Szemle*, 2014. 3. sz. 30–59. p.
- ⁶⁰ Ez könnyedén előfordulhat például a fényképről történő felismertésnél is. Lásd a témáról részletesebben FENYVESI Csaba: Fénykép-, videó-, hang-, tárgyfelismerési kísérlet a magyar bíróságok döntéseiben. *Ügyészek Lapja*, 2021. 1–2. sz. 17–32. p.

Serbakov Márton Tibor

A Dohány utcai zsinagógánál történt két merénylet a korabeli jogszabályok és antiszemita szervezetek tükrében

Éberhardt Gábor a napjaink terrorcselekmény-értelmezési körébe tartozó első magyar történelmi események közé sorolja báró Nopcsa Ferenc cselekményét, aki 1919-ben pisztollyal kényszerített egy pilótát arra, hogy Győről Bécsbe szállítsa, illetve Matuska Szilveszter nemzetközi visszhangot is kiváltó 1931-es biatorbágyi viadukt elleni robbantásos vasúti merényletét.¹ Ebbe az értelmezési körbe további esetek is sorolhatók a Horthy-korszakból, így az Ébredő Magyarok Egyesületének tevékenysége, különösen az 1922. április 3-án az Erzsébetvárosi Körben, a liberális pártok vacsoráján elkövetett bombamerénylet,² Zatlóka Emil 1931. április 3-i lövöldözése Budapesten, a Dohány utcai zsinagógában³ és az 1939. február 3-án ugyanitt elkövetett kézigránátos merénylet.⁴ Jelen tanulmány a korabeli hazai jogszabályok és az antiszemita szervezetek kontextusába helyezve elemzi a Dohány utcai zsinagóghoz kötődő 1931-es és 1939-es merényleteket.

1. A korszak magyar büntetőjoga és a zsidókat hátrányosan érintő törvényhozás

A két világháború között változtatásokkal élt tovább az 1878. évi V. tc., a Csemegi-kódex. Az 1920-as években stabilizálódott új rendszer büntetőjog-alkotása elsősorban az állam elleni bűncselekmények szigorítása mentén haladt, a konzervatív, majd egyre inkább nyíltan jobboldali politika jegyében.

A Csemegi-kódex államrendet védő liberális rendelkezéseit felváltotta az állam és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. tc., az ún. rendtörvény, mely a szabályozás súlypontját az állam és társadalmi rend erőszakos felforgatására irányuló különböző magatartások pönalizálására helyezte. A büntetési tételeket jelentősen szigorította, a tényállások fogalmi rendszerével tág értelmezési lehetőséget nyújtva a bűnüldöző hatóságoknak, kiterjesztve a büntetőjogi felelősség körét. A kifejezetten az illegális baloldali mozgalmak ellen irányuló törvényt 1930-ban statáriális bírósági eljárásban is alkalmazták, halálbüntetés kiszabásával.⁵ Az 1931-es biatorbágyi viadukt elleni robbantásos merényletre hivatkozással bevezetett statárium keretében több kommunistát is le tartóztattak, köztük Fürst Sándort, Sallai Istvánt, Karikás Frigyeszt és Kilián Györgyöt.⁶ A törvényhozás többször is módosította, kiegészítette és szigorította az állam elleni bűncselekményekre vonatkozó rendelkezéseket.

A 20. század első felében került kibocsátásra a II. büntető novella, az 1928. évi X. tc., és a Csemegi-kódex jelentős hiányosságát felszámoló első rehabilitációs törvény, az 1940. évi XXXVII. tc. a büntető ítélethez fűződő hátrányos következmények korlátozásáról és megszüntetéséről. Hézagpótló volt az 1942. évi X. tc. az egyes közéleti visszaélések büntetéséről is.⁷ A magyar állam biztonságát

és nemzetközi érdekét veszélyeztető egyes cselekmények büntetéséről rendelkező 1940. évi XVIII. tc. több törvényi tényállást, köztük a fogolyszökést, illetve a hivatali titok megsértését kiegészítette, módosította.⁸

Am ahogy Belovics Ervin rámutat: „A korszak azonban nem volt mentes a jogállami kritériumokkal össze nem egyeztethető törvényektől sem.”⁹ Büntetőjogi rendelkezéseket is tartalmazott a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról szóló 1939. évi IV. tc. is. Például egy évig terjedő fogházzal volt büntethető az, aki a bejelentési, adatszolgáltatási vagy jelentkezési kötelezettségének nem tett eleget, vagy aki bizonyos munkakörökben a törvény rendelkezése alapján zsidónak minősülő személyt alkalmazott.¹⁰ Az 1941. évi XV. tc. a fajvédelmi rendelkezések között büntetőjogilag tilalmazta és szankcionálta a nem zsidók és zsidók közötti nemi kapcsolatokat, illetve házasságkötést. Ez volt a fajgyalázás vétsége.¹¹

1938. május 14-én Imrédy Béla alakított kormányt. Kezdetben szélsőjobboldal elleni intézkedéseket hozott. A kormánya betiltotta Szálasi formálódó egységpártját, a pártvezetőt három év börtönre ítélték. Kormányrendelet tiltotta meg a közalkalmazottaknak, hogy belépjenek a nyilas, illetve a szociáldemokrata pártba, és több egyesületet és újságot is betiltottak. Ugyanakkor Imrédy kormányzása idején fogadta el az országgyűlés a Darányi Ignác által előkészített, de Imrédy által megfogalmazott első zsidótörvényt, az 1938. évi XV. tc.-et, amely bizonyos foglalkozások esetében a zsidó származásúak számarányát 20 százalékban korlátozta. Az antiszemita közhangulatot csillapítani próbáló törvény inkább fokozta a zsidóellenességet.¹² A nyugat- és a közép-európai államok közül Magyarországon alkották az első zsidóellenes törvényt.¹³ 1938 és 1944 között 21 zsidótörvény született. Az 1920. évi XXV. tc., az ún. *numerus clausus* törvénnyel együtt a Horthy-korszakban 22 zsidó tárgyú törvényt szavazott meg a nemzetgyűlés, illetve a képviselőház.¹⁴ Kijelenthető, hogy a két világháború között hazánkban intézményes zsidóellenesség volt,¹⁵ és az 1939-es Dohány utcai merénylet idejére már erősen antiszemita közhangulat uralkodott.¹⁶

2. Magyar antiszemita szervezetek az 1920–30-as években

A Horthy-korszak első éveiben Magyarországon működtek irredenta, radikális jobboldali szervezetek és ezekhez köthető félkatonai alakulatok.¹⁷ Az 1920-as évek elején a szélsőjobboldali csoportok nem hoztak létre önálló pártot, hanem kezdetben a Nemzeti Hadsereg, aztán társadalmi szervezetek, mint a Magyar Országos Véderő Egyesület (MOVE) és Ébredő Magyarok Egyesülete (ÉME) keretében vettek részt a politikai csatározásokban.¹⁸

Az első világháborút követő polgárháborús idők, a trianoni békeszerződés és a Tanácsköztársaság leverése után, az 1920-as évek elején megszilárduló Horthy–Bethlen-kormányzat tudta és beleegyezése mellett, bizonyos hatósági jogkörökkel is felruházva működtek polgári milíciák. Ezek közé tartozott az Ébredő Magyarok Egyesü-

letének Nemzetvédelmi Főosztálya is, melynek része volt az Ébredő Magyarok Egyesületének IX. kerületi Nemzetvédelmi Osztály nevű alakulata, akik 1922 tavaszán elhatározták, hogy az Erzsébetvárosi Demokrata Kör liberális politikai-társadalmi szervezet Dohány utca 76. szám alatti székhelyén bombamerényletet követnek el.¹⁹

1922. április 3-án az Erzsébetvárosi Körben a liberális pártok 400 fős vacsoráján bomba robbant. A merénylet a nemzetgyűlési választásra készülő liberális pártok főembereit vette célba, akik azt csak azért élték túl, mert késtek.²⁰ Nyolc ember meghalt, huszonhárman megsérültek. A kor szélsőséges politikai légkörében folyamatosan követték el a zsidóság és az antantbarát vagy annak vélt személyek, intézmények elleni merényleteket, melyek mögött mindig ott állt az Ébredő Magyarok Egyesülete.²¹

Az egyesület a korabeli Magyarország legbefolyásosabb nacionalista társadalmi egyesülete volt, mely az 1920-as évek elején saját segédrendőri milíciákat, karhatalmi alakulatokat tartott fenn, és a pártpolitikára is komoly befolyással bírt. Tagjai számos antiszemita és irredenta motivációjú bűncselekményt, kisebb-nagyobb – mai kifejezéssel élve – terrorcselekményt követtek el. Alapítói és vezetői között számos politikus és befolyásos katonatiszt volt, például Prónay Pál, Héjjas Iván, Gömbös Gyula. Működése csúcspontján több százazres tagsága volt, elnökei az 1920-as évek elején Szmrecsányi György, Eckhardt Tibor és Buday Dezső nemzetgyűlési képviselők voltak. Jelentősége 1923 után, a kormánypártból kiváló Magyar Nemzeti Függetlenségi Párt (Fajvédő Párt) megjelenésével fokozatosan, jelentősebben az 1930-as években létrejövő, részben az egyesület tagjaiból szerveződő, nyugati mintájú magyar fasiszta és nemzetiszocialista pártok megalakulásával csökkent. A radikális jobboldali politikai pártok mellett 1945-ig működött.²²

Kántás Balázs rávilágít arra, hogy a Horthy-korszak első éveiben számos olyan, elsősorban jobboldali, irredenta eszmék mentén szerveződő titkos társadalmi egyesület, társaság és szövetség is működött, amelyek a politikai életet is befolyásolták. E szervezeteknek olykor volt legális fedőszervezete valamilyen társadalmi egyesület formájában, olykor azonban informális keretek között, csak szóbeli megbeszélések és utasítások alapján működtek.

Az ilyen titkos szervezetek közül is kiemelkedik a Kétszerezt Várszövetség (KKV vagy KKV Sz), egy katonai titkos társaság, amely akár irreguláris katonai alakulatnak is nevezhető. Esetében Kántás szerint valószínűleg egy titokban működő állami, vagy legalábbis kvázi-állami szervről van szó. Az 1920-as évek első felében jelen volt a köztudatban, és a korabeli sajtó és egyéb források számos törvényteleniséget írtak a számlájára. Iratot nem igen keletkeztetett, működéséről keveset tudni. A KKV Sz az Etelközi Szövetség (EX, ET vagy X) titkos társaság katonai szárnya volt. Az Etelközi Szövetség nagy befolyású, a szabadkőművesség ellenében alakult, annak nacionalista változataként működő titkos társaság volt. A magyar irredenta, fajvédő legális és illegális egyesületek többségét is irányította, vagy legalábbis megkísérelte irányítani, azok ernyőszervezetének is tekinthető. Valószínűleg 1919 novemberében alakult Szegeden.²³

A Dohány utcai zsinagóga³¹

A korszak első éveinek hírhedt alakjai voltak a Kovács fivérek: Árpád, Kornél és Tivadar. A Kettőskereszt Vérszövetség alapítói és fő szervezői között lehettek, és ők alapították a KKVSz fedőszervét, a Nemzeti Múltunk Kulturális Egyesületet. Létrehoztak a KKVSz-en belül egy kisebb alszervezetet, a Bujdosó Kurucokat. Részt vettek többek között az 1921-es szokolhamisításban,²⁴ sok közülük lehetett Reismann zongoragyáros meggyilkolásához, szerepük volt a nyugat-magyarországi felkelésben. A Nemzeti Múltunk Kulturális Egyesület nevében kulturális célra kezdtek pénzgyűjtésbe, valójában nagy mennyiségű robbanószert és lőfegyvereket szereztek be. Tervezték a kormány megdöntését, számos kormánytag meggyilkolását, katonai diktatúra bevezetését, a Dohány utcai zsinagóga felrobbantását is.²⁵

3. A Dohány utcai zsinagóga

A zsinagóga építéséről 1845-ben döntöttek. A kiírt pályázatra Ludwig Förster mór stílusú épülettervét fogadták el. Az építkezés 1845. július 30-án kezdődött meg, az épületet 1859. szeptember 6-án avatták fel.²⁶ Európa és a New York-i után a világ második legnagyobb zsidó temploma.²⁷ Tragikus események színhelye is volt. 1919-ben a Tanácsköztársaság bukása után nem sokkal egy bombamerénylet elöztek meg. 1931. április 3-án revolveres lövöldözött benne. 1939. február 3-án kézigránátokat dobtak a templomból kijövőkhöz.²⁸ 1944 novemberében és az 1945. január 18. között ezen a területen állt a budapesti gettó, ahol ezrek haltak meg.²⁹

A nyilas hatóságok a hatalomátvétel után a gettósítás első lépéseként megkezdték a zsidók összegyűjtését. A Dohány és a Rumbach utcai zsinagógákban átmeneti fogolytábor létesítettek. 1944. október 17-én reggel a két zsinagógába több mint 6000 embert zsúfoltak össze, akik közül sokan életüket veszítették. Hamarosan a foglyok egy

részét átmenetileg visszaengedték otthonaikba, másokat deportáltak, nagy többségüket pedig a zsidók részére kialakítandó zárt terület házaiba költöztették.³⁰

4. Lövöldözés a Dohány utcai zsinagógában, 1931. április 3.

1931. április 3-án a Dohány utcai zsinagógában, este negyed 8-kor, mikor a húsvéti istentiszteletéről a többeszeres hívőszereg kifelé indult a templomból, Zatlóka Emil, 53 éves gépészmérnök az előjárók emelvénye felé nyomakodott, és lövéseket adott le annak irányába. Az egyik golyó Róth Jenő 17 éves aranyműves inast, a másik Pintér Ignác 70 éves iskolaigazgatót érte. A hívők pánikba estek, és igyekeztek kijutni a templomból. Az elkövető újra lőtt. A golyók most Taglicht Náthán 44 éves ügynököt és Stern Leó 44 éves kereskedőt érték.³² A merénylő összesen hatszor lőtt. Amikor a ravaszt ismét meghúzta, a fegyver nem sült el, ekkor többen odarohantak hozzá. Linzer Imre kiütötte a kezéből a revolvert.³³ Dr. Hevesi Ferenc rabbi a merénylőt két másik emberrel lefogta. A pánikból magukhoz tért emberek rátámadtak a revolveresre, aki dulakodás közben a 12 éves Glück György lábszárcsontját egy rúgással eltörte. Közben megérkezett a rendőrség és a mentők.³⁴ Mikor az elkövetőt lefogták, azt mondta, éhen fog halni, és nem akar egyedül meghalni.³⁵ Az öt sebesült közül Róth Jenő és Taglicht Náthán később belehalt sérüléseibe.³⁶ Róthnak a bal füle mellett hatolt be a golyó a koponyájába, Taglichtnek pedig nyakszirtjén keresztül a testébe.

Zatlókat csak nehezen sikerült a rendőröknek kivinniük a zsinagógából. A főkapitányságra szállították, és megkezdték a kihallgatását.³⁷ Azt állította, bosszút akart állni a zsidókon, mert ők és a szabadkőművesek okozták az ország minden baját. Gyűlölte a jogászokat is, úgy gondolta, ők is tönkretették őt és az országot. Szerinte Werbő-

czy „jogászkalandor”, aki a Tripartitummal előkészítette a mohácsi vészt, a tatárjárást és Budavár elfoglalását.³⁸

Zatloka az első világháborúban az orosz fronton harcolt. Miután hazakerült, sokáig nem kapott állást.³⁹ Mérnöként soha nem dolgozott.⁴⁰ Tagja volt az Ébredő Magyarok Egyesületének is, de kilépett, mert megalkuvónak tartotta őket.⁴¹ Nem volt állása, éhezett, öngyilkos akart lenni. Huszonhárom évvel a merénylet előtt egy pénteki napon bevitték a rendőrségre, ahonnan elmeagyógyintézetbe utalták. Oda is pénteken szállították, ezért választott pénteket a merénylet elkövetésére, amelyről azt állította, hogy már régen eltervezte. Azt mondta, papíron római katolikus, de nem keresztény, mert „nem kenyérrrel, hanem kővel kell visszadobni”.

A kihallgatás közben Sztranyavszky Sándor belügyi államtitkár és Bezzegh-Huszágh Miklós főkapitány is a rendőrségre érkezett.⁴² Behívták az inspekciós rendőr-örvost, dr. Levitzky Károlyt, aki annak a véleményének adott kifejezést, hogy Zatloka elmebeteg. A régi bejelentőlappokból és rendőrségi aktákból kitűnt, hogy már 1909-ben dr. Tóth Gyula rendőr-örvos elmebetegnek nyilvánította Zatlokát, és beutalta a lipótlmezei gyógyintézetbe, ahol az intézet 1931-es igazgató-főorvosa, dr. Bakody Aurél kezelte. Felhívták dr. Bakodyt, hogy a

főkapitányságon vizsgálja meg egykori betegét.⁴³ Dr. Bakody megállapította, hogy Zatloka elmebeteg, üldözési mániája olyan súlyos stádiumú, hogy állapota köz- és önvészélyes, ezért elmeagyógyintézetbe szállították.⁴⁴

Nyomozás indult a merénylet előzményeivel kapcsolatosan. Április 12-én bejelentés érkezett a rendőrségre. Knoll Ábrahám vendéglős a merénylet előtt bejelentette a zsidó hitközségnek, hogy „valami készül a zsidóság ellen”. Knoll azt vallotta, hogy ezt Pálics József közölte vele, aki az Ébredő Magyarok Egyesületében vezető szerepet játszott.⁴⁵ Április 13-án kihallgatták Kiss Mária-t is, akiről azt híresztelték, hogy Pálics tőle kapott egy röpiratot, amelyet a zsidóság ellen készültek kiadni. Kiss elmondta, hogy nem írt zsidóellenes művet, csak a bolsevizmus elleni védekezésről elmélkedett vallásfilozófiai alapon. Művét Pálicsnek nem mutatta, sem Knollt, sem Zatlokát nem ismerte. Kihallgatták dr. Abrahamson hitközségi titkárt is, aki azt vallotta, hogy Knoll neki nem merényletről beszélt, hanem zsidók elleni mozgalomról. 14-én Pálicsot is kihallgatták.⁴⁶

Ecsedy Árpád rendőrfogalmazó, akire az ügyet Dorning Henrik főkapitány-helyettes szignálta, nyolc olyan embert hallgatott ki, akik közvetve tudomást szereztek előzetesen a merényletről. Túlnyomó részük csak hallomásból, utólag értesült az ügyről.

Felmerült az is, hogy esetleg egy szervezett társaság állt Zatloka mögött. A kihallgatások ebben az irányban sem hoztak eredményt. További kihallgatásokat fogatosítottak, hogy felfedjék Zatloka életkörülményeit, összeköttetéseit, és hogy tisztazzák az elkövetés motivációját.

Egy bejelentés szerint a merénylet egy új Frommer-pisztolyt használt, amiből arra lehetett volna következtetni, hogy azt a felbérli bocsátották rendelkezésére. A bűnjelként lefoglalt revolvert átadták a fegyverszakértőnek.⁴⁸ Megállapításra került, hogy az egy 7,65 milliméteres Browning-revolver. Zatlokánál egy tölténytárat és 25 revolvergolyót is találtak.⁴⁹ A fegyvert még a háborúból a leszereléskor hozta magával.⁵⁰

1931. április 12-én az Országos Elme- és Ideggyógyintézetből az ügy összes iratát áttette a rendőrség az ügyészségre, ahol azokat Baróthy Pál, az ügyészség elnöke Kurovszky Károly ügyésznek osztotta ki. Az akták áttanulmányozása után Kurovszky jelentést tett az ügyészség elnökének, akinek utasítására Molnár Ferenc vizsgálóbí-

róhoz küldte át az iratokat, és kérte egyrendbeli gyilkosság büntette és egyrendbeli gyilkosság büntettének kísérlete címén a vizsgálat elrendelését. Ezen kívül indítványozta Róth holttestének felboncolását, és Zatloka elmeállapotának törvényszéki megvizsgálását. Molnár Ferenc vizsgálóbíró április 12-én meghozta a döntését, mely szerint az elkövetőt az Országos Elme- és Ideggyógyintézetből az ügyészség intézkedésére átszállították a gyűjtőfogház elmemegfigyelő intézetébe, és orvosi megfigyelés alá helyezték.⁵¹ Április 13-án Zatloka gyűjtőfogházban várta további sorsát, hogy az orvosszakértők véleménye alapján döntsék el, milyen címen folyik tovább ellene a bűnvádi eljárás, vagy pedig, mint elmebajos ellen, megszüntetik az eljárást. A vizsgálóbíró az ügyészség indítványáról április 14-én döntött.⁵²

Április 14-én délelőtt a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék vizsgálóbírája Zatlokát gyilkosság büntette és háromrendbeli gyilkosság kísérletének büntette címén vizsgálati fogságba helyezte, de a vizsgálatot mindaddig felfüggesztette, amíg a törvényszéki orvosszakértők je-

Magyar Királyi Tébolyda (Lipótlmezei Elmeagyógyintézet)⁴⁷

lentésükkel el nem készültek.⁵³ Taglicht június végi halála után már kétféle gyilkosság büntette címén folyt az eljárás.

Tekintettel azonban arra, hogy elmebetegség jelei mutatkoztak Zatlókán, nem vitték a Markó utcai fogházba, hanem a lipótmezei elmeógyógyintézet egyik külön zárkájában helyezték el.⁵⁴ Elmeállapotát dr. Minich Károly és dr. Németh Ödön törvényszéki elmeorvosszakértők vizsgálták meg. Utóbb a rabkórházban tartották megfigyelés alatt. Az elkészült orvosszakértői szakvélemény szerint Zatloka köz- és önvészélyes gyógyíthatatlan elmebeteg.⁵⁵ Hetekig tartott a vizsgálat. Az orvosszakértők véleményüket betérjesztették a vizsgálóbíróhoz, melyben kifejtették, hogy Zatloka szabad akaratelhatározási képességének birtokában sem a merénylet előtt, sem az után nem volt, és így bűnvádi úton véleményük szerint nem vonható felelősségre.

Az orvosok indítványozták, hogy Zatlokát hagyják Lipótmezőn, és onnan ne bocsássák el, mert ön- és közveszélyes őrült. Felgyógyulására nem lehetett számítani, így őt élete végéig Lipótmezőn kell tartani. Dr. Molnár Ferenc vizsgálóbíró az orvosszakértői véleményt átküldte az ügyészségre indítványtétel céljából. Az iratok a főügyész elé kerültek, aki „elreferáltatta” magának az ügyet és az orvosprofesszorok véleményét is a referens ügyészhez.⁵⁶ A királyi ügyészségen arról döntöttek, hogy az elmeorvos-szakértői vélemény alapján Zatlokával mint beszámíthatatlan elmebeteggel szemben megszüntetik a bűnvádi eljárást, és gondoskodnak zárt intézetben való elhelyezéséről.⁵⁷ Az ügyészség utasította a gyűjtőfogházat, hogy adja át a rendőrségnek a merényletet, és a rendőrség továbbítsa őt az elmeógyógyintézetbe.⁵⁸ Amennyiben elmebeli állapotában javulást tapasztaltak volna, az elmeógyógyintézetnek azonnal értesítenie kellett volna az ügyészséget.⁵⁹

1931. július 9-én a gyűjtőfogházból Zatlokát mentőautóval a főkapitányságra szállították. Július 10-én vitték a tébolydába.⁶⁰

1932-ben a törvényszék megszüntette az eljárást Zatloka testi sértési bűnyűgyében is. A merénylet előtt pár héttel Paulovics József feljelentést tett Zatloka ellen, amiért az őt ok nélkül megtámadta az utcán, és kétszer arcul ütötte. A járásbírósa annak idején ötven pengő pénzbüntetésre ítélte Zatlokát, és fellebbezés folytán 1932. április 29-én tárgyalta az ügyet a büntetőtörvényszék Bigner-tanácsa. Mivel időközben Zatlokát elmebetegnek nyilvánították, a tanácselnök kihirdette a törvényszék határozatát, amely megsemmisítette a járásbírósa ítéletét, és megszüntette ellene az eljárást, azzal az indokolással, hogy hivatalos megállapítást nyert, hogy Zatloka „idült tébolyban” szenved, ezért felelősségre nem vonható.⁶¹

A merényletet minden politikai erő és közéleti fórum elítélte, és intenzív sajtóvita alakult ki körülötte. Sokan felvetették, hogy az elkövető bomlott elméjében nem véletlenül fogant meg a zsinagógai merénylet gondolata, hanem ebben a sokéves, folyamatos antiszemita uszítás is szerepet játszhatott. A szélsőjobboldali sajtó hátrított, tudatosan félreértve a zsidóellenes propaganda bírálatát,

visszautasította az egész „keresztény magyarság kollektív felelősségvonnását”.⁶²

Ahogy a *Nemzeti Ujság* írta:

„Most is azt mondjuk, hogy elég volt! Elegendő a Zatloka-ügynek ilyen módon való beállításából! Tiltakozunk az ellen, hogy egy elmeógyógyintézeti, vagy büntető ügyet politikai kérdéssé tranzponálva, szerves rágalomhadjáratot indítsanak a magyar állami gondolat és a magyar politikai viszonyok ellen.”⁶³

Dr. Hevesi Simon, dr. Hevesi Ferenc főrabbi fia apjával és egy másik emberrel fogta le Zatlokát a merénylet közben.⁶⁴ Vezércikkét írt az *Egyenlőségben*: „Ez a féktelen izgatás eredménye, mely a politikából ered, és a felekezeteinket sem kíméli.”⁶⁵

„Lehet, hogy Zatloka őrült volt. De a rendszer nyilatkozott meg abban, amit tett s útját ennek a rendszernek szelme vezette a zsinagógába.” – írta a *Délmagyarország*.⁶⁶

Ahogy Sós Endre fogalmazott az *Egyenlőségben*:

„Fanatikus meggyőződése, hogy Zatloka Emil [...] is a Nagykörúton, vagy a Dunakorzón lövöldözött volna és nem a templomban, ha nem olvasta volna nap-nap után a leglelkiesmeretlenebb agitátorok tollából, hogy – mindenért a zsidók felelősek.”⁶⁷

Az ország részvéte a zsidókkal volt, az áldozatok ágyánál megjelent a kultuszminiszter, a főpolgármester, a képviselőház elnöke, Sztranyavszky belügyi államtitkár.⁶⁸ Róth Jenő temetésén minden felekezet és a kormány is képviseltette magát.⁶⁹ A kormány képviselőjére Bethlen István miniszterelnök a vallás- és közoktatásügyi tárca viselőjét, Klebelsberg Kunót kérte fel.⁷⁰

Kijelenthető, hogy az elmebeteg Zatloka radikalizálódott a korabeli antiszemita közhangulatban, ezért választhatta a zsinagógát célpontjául. Ahogy Alexandre Laccasagne fogalmazott: „minden társadalomnak olyan bűnözői vannak, amelyeneket megérdemel”.⁷¹

5. A Dohány utcai zsinagóga előtti kézigránátos merénylet, 1939. február 3.

1939. február 3-án a Dohány utcai zsinagógából a szertartásról kijövőkhöz közé állítólagos nyilas merénylők kézigránátokat dobtak.⁷² 5 óra 53 perckor három kézigránát csapódott a főbejárat elé, kettő felrobbant, a harmadik nem. A rendőrség megállapította, hogy azokat a Dohány utca l/b. számú ház tetőteraszáról dobták. A két gránát repeszdarabjait és a harmadik fel nem robbantat megtalálták a helyszínen. A robbantási szakértők szerint két gránátot az emeletről dobhattak le, a fel nem robbant harmadikat viszont sokkal közelebről, vízszintes irányból, valószínűleg a szemben lévő kapuból hajították el. Ebből arra következtettek, hogy legalább két elkövetőnek kellett

te ekkor a tettükkel inkább dicsekedniük kellett és lehetett volna, ha valóban ők voltak a merénylők. Karsai több mint valószínűnek tartja, hogy a kézigránatos merényletet a politikai rendőrség szervezte meg, hogy a választások előtt lejárassák a nyilasokat, és ürügyet szerezzenek pártjuk betiltására, sajtójuk elnémítására. Gyanúsnak tartja, hogy a merényletben csak egy ember sérült meg súlyosabban, úgy, hogy a tolongásban fellökték és eltaposták. Rávilágít arra, hogy a kézigránatok nem voltak megtöltve, ezért csak felhám-sérüléseket okoztak.⁷⁷

Ma is vannak, akik úgy tartják, hogy a nyilas párt egyik vezetője, Kovarcz Emil szervezte a merényletet.⁷⁸ Karsai szerint a képviselőházi választások előtt a Habay vezette nyilasoknak nem állt érdekükben megkockáztatni egy ilyen merényletet.⁷⁹ Vámos György idézi az orvosi leleteket, melyek szerint a 23 sérültből 6 nyolc, 17 nyolc-húsz napon belül gyógyuló sérülést szenvedett. Egy idős, súlyos szív- és tüdőbeteg férfi halt meg, sérülései egy kivétellel húsz napon belül gyógyultak volna. Karsai rámutat, hogy Vámos sem vizsgálja, hogy a nyilasoknak az adott bel- és külpolitikai helyzetben érdekükben állt-e ilyen merénylet elkövetése.⁸⁰ Habay a merénylet után a képviselőházban tiltakozott, kijelentette, hogy a pártjának ahhoz semmi köze.⁸¹

A már említett 1944-es perújítási kérelemről, melyet Kenyeres és Szabéniy nevében dr. Kiszely Alajos ügyvéd nyújtott be, Vámos más megállapításokra jut, mint Karsai.

1944 nyarán már csak Kenyeres és Szabéniy voltak a szegedi Csillagbörtönben, a többiek letöltötték a büntetésüket. A kérelem szerint a merényletet Sombor-Schweinitzer József tervezte és szervezte meg, aminek ürügyén Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter feloszlathatta a pártot. Akik ellenük vallottak, azok a nemzeti szocializmus ellenségei, hazaárulók, 1944-ben, a németek által megszállt országban nem érdemelnek hitelt. A kérelmezők azt állították, hogy a bíróság az ítéletet csak a nyomozati eljárás során felvett detektívjelentésekre és a beismerő vallomásokra alapozta. Vámosi a kérelmet nem tartja helytállónak, mert az 1939-es tárgyalás anyaga⁸² azt mutatja, hogy számos tanút, szakértőt és orvost is meghallgattak, és elemezték a politikai összefüggéseket is. A kézigránatokat illetően Vámos hangsúlyozza, hogy 1939-ben a robbantási szakértő nem jelezte, hogy ne lett volna szabályos a gránát.

1939-ben a bíróság bizonyítottan találta, hogy Szabéniy védekezésében a rendőrségi bántalmazásra hivatkozás csak az után merült fel, miután összezárták Kenyeresrel,

aki kioktathatta erre. A rendőrségi kihallgatások után a börtönorvos hivatalból megvizsgálta a fogházba visszaszállítottakat, és jegyzőkönyvet készített, melyből a tárgyaláson azt idézték, hogy Szabéniy külsérelmi nyomot nem talált, aki az orvostól csak a fülébe kért vattát, a huzat ellen. Kenyeresnek azt a védekezését, hogy gumibottal verték a talpát, szintén orvosi jelentés cáfolta. Kérelmezték, hogy a felülvizsgálat során dr. Orsós Ferenc legyen a szakértő, de 1939-ben szakértőként Orsós nem látta bizonyítottan a megkínzásukat. Vámos szerint nehéz lenne bizonyítékot találni arra, hogy kormányzati megrendelésre vagy saját szakállára a rendőrség provokált volna, és felteszi a kérdést, hogy Kovarcz miért bujkált és menekült Németországba, ha ártatlan volt.

Felülvizsgálatra nem került sor, de az elítéltek egészségi okra hivatkozással 3 hónap szabadságot kaptak. Kenyeres szabadságából 5 év lett. Szabéniy jelentkezett szolgálatételre, aki pihenni küldte, ezután a budapesti V. kerületi szervezetnél jelentkezett. Az októberi hatalomátvétel után a párttagok zsi-

dó üzletek kiárusítását igényelheték. Kenyeres a Dohány utcában szerzett érdemeire hivatkozva kérte és megkapta egy Sas utcai divat-textil kereskedés kiárusításának a jogát. Az üzleti forgalom 15 százalékát kapta, egyik segítőtje Schneider Nándor volt, aki részt vett a merényletben, és emiatt négy évig ült a fiatakorúak büntetőintézetében. A boltot két hét után egy gyújtóbomba felégette. Kenyeres áttelepült a Bécsi útra, és egy lakás kirámolásában volt részes. A felszabadulás után az üzlettulajdonosok feljelentést tettek. Az 1946-ban indult eljárásban felbukkant a neve, de sokáig nem találták, Török K. Jenőként lakott Derecskén. Csak 1949-ben fogták el, és vitték vissza a Csillagba. Iratai a nyomozás során elkallódtak, 1954-ig sem kerültek elő. Szabéniyinek a háború végén nyoma veszett.⁸³

Frojimovics Kinga a Pesti Izraelita Hitközség korabeli iratanyagát vizsgálva azt hangsúlyozza, hogy voltak halottai a Dohány utcai zsinagógánál történt 1939-es merényletnek, mely szerinte mai kifejezéssel nyugodtan nevezhető terrortámadásnak.

A merénylet következtében az idézett források szerint – ahogy már említettük – csak egy idős, súlyos beteg férfi halt meg, akinek „sérülései – egy kivétellel – húsz napon belül meggyógyultak volna”. Frojimovics szerint az igazságügyi orvosszakértőknek ez utóbbi megállapítása a történet fényében értelmetlennek tűnik. A 81 éves Lukács Zsigmondnak a robbantás során szerzett sérülései nagyrészt 20 napon belül meggyógyultak, de 1939. már-

Antiszemita nyilas plakát

cius 1-jén meghalt. Frojimovics rámutat, hogy nem ő volt az egyetlen halálos áldozat. A merénylet után egy évvel, 1940. február 6-án Vogel Ödön levelet írt a Pesti Izraelita Hitközség főtitkárának, Eppler Sándornak, melyben a következőt írta:

„Azzal a kéressel fordulok t. Főtitkár Úrhoz, hogy so-
raim átadóját, Ullmann Zsigmondnét fogadni, és az ál-
tala élőszoval is előadott kérését a legmesszebbmenően
támogatni szíveskedjék. Ullmann Zsigmond a Dohány
utcai templom-merénylet egyik áldozata, aki a merény-
let alkalmával súlyos szívattakot kapott, és még ma is
annak következményeit viseli. Ullmann Zsiga tegnap
rosszul lett, és állapota oly súlyos, hogy azonnal a Zsi-
dókérdőszobába kellett szállítani.

*Arra kérem tehát Főtitkár Urat, hogy Ullmann Zsiga dij-
talan kezelését és ápolását, mint arra érdemes és nagyon
is rászorult embernek jóváhagyatni szíveskedjék.*”

Ullmann Zsigmond nyolc napot töltött a Zsidó Kórház B. Belosztályán, ahol 1940. február 12-én meghalt. Frojimovics szerint ő volt a merénylet eddig kikutatott második halálos áldozata.

Rámutat, hogy Ullmann Zsigmond 1940-es halálakor a korabeli vizsgálatok már lezárultak, nem tekinthetők tehát hiányosnak, vagy tévesnek a vizsgálati dokumentumok, de azok nem használhatóak egyedüli forrásként. A 1939-es merénylet is bizonyítja, hogy az áldozatok később is belehalhatnak fizikai vagy lelki sérüléseikbe és betegségeikbe.⁸⁴

SERBAKOV, MÁRTON TIBOR

Zwei Attentate in der Großen Synagoge in der Budapester Dohány-Straße im Lichte der zeitgenössischen Gesetzgebung und antisemitischer Organisationen

(Zusammenfassung)

In der Horthy-Ära gab es zwei tragische, antisemitische Attentate in der Großen Synagoge in der Budapester Dohány-Straße. Die Studie stellt diese beiden Fälle in den Kontext des gegenwärtigen ungarischen Rechtsumfelds, der antisemitischen Organisationen und der antisemitischen öffentlichen Stimmung dar. Am 3. April 1931 wurde Emil Zatloka, ein 53-jähriger Geisteskranker, in der Großen Synagoge erschossen. Am 3. Februar 1939 wurden drei Handgranaten unter die Gläubigen geworfen, von denen zwei explodierten. Emil Zatloka, der dafür

empänglich ist, hat sich möglicherweise in der antisemitischen öffentlichen Stimmung und im institutionellen Antisemitismus der damaligen Zeit radikalisiert, sodass er das Ziel der Synagoge für die Durchführung des Attentats von 1931 auswählen konnte. Es gibt zwei gegensätzliche Positionen, ob das Handgranaten-Attentat im Jahr 1939 vom Pfeilkreuz oder von der politischen Abteilung der Polizei durchgeführt wurde, um das Pfeilkreuz zu schwärzen und eine Entschuldigung für das Verbot ihrer Partei und Presse zu erhalten.

Jegyzetek

- ÉBERHARDT Gábor: Migráció és terrorizmus. *Hadtudományi Szemle*, 2019. 3. sz. 43. p.
- VONYÓ József: *Gömbös Gyula és a hatalom: Egy politikussá lett katonatiszt*. Pécs, 2018. Kronosz Kiadó, 149. p.
- SZABOLCSI Lajos: *Két emberöltő: Az Egyenlőség évtizedei (1881–1931)*. Budapest, 1993. MTA Judaisztikai Kutatócsoport, 429. p.
- KARSAI László: *Szálasi: Ferenc Politikai életrajz. Doktori disszertáció*. Szeged, 2012. Szegedi Tudományegyetem, 162–163. p.
- GÖRGÉNYI Ilona – GULA József – HORVÁTH Tibor – JACSÓ Judit – LÉVAY Miklós – SÁNTHA Ferenc – VÁRADI Erika: *Magyar büntetőjog – általános rész*. Budapest, 2019. Wolters Kluwer Hungary Kft., 56. p.
- CSIZNER Zoltán: A magyar hírszerző és elhárító szervek története 1918-tól a II. világháború végéig. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 2020. 2. sz. 27. p.
- GÖRGÉNYI–GULA–HORVÁTH–JACSÓ–LÉVAY–SÁNTHA–VÁRADI 2019. 56–57. p.
- BELOVICS Ervin: *Büntetőjog I. Általános Rész*. Budapest, 2020. HVG–ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., 35. p.
- Uo.
- Uo.
- GÖRGÉNYI–GULA–HORVÁTH–JACSÓ–LÉVAY–SÁNTHA–VÁRADI 2019. 57. p.
- ZEMAN Ferenc: *Politikai küzdelmek és közéleti mozgalmak Hódmezővásárhelyen a Horthy-korszakban. Doktori (PhD) értekezés*. Sze-

- ged, 2016. SZTE Bölcsészettudományi Kar, Történelemtudományi Doktori Iskola, 172. p.
- GYURGYÁK János: *A zsidókérdés Magyarországon*. Budapest, 2001. Osiris Kiadó, 13. p.
- KARSAI László: A magyarországi zsidótörvények és -rendeletek. 1920–1944. In MOLNÁR Judit (szerk.): *A Holokauszt Magyarországon európai perspektívában*. Budapest, 2005. Balassi Kiadó, 141. p.
- STANDEISKY Éva: Antiszemita megmozdulások Magyarországon a koalíciós időszakban. *Századok*, 1992. 2. sz. 284. p.
- VÁMOS György: Kezdetben volt a Gyűlölet – A Dohány utcai merénylet, 1939. *Mozgó Világ*, 2010. 4. sz. 117. p.
- KÁNTÁS Balázs: *Gyilkosság a Club Kávéházban: Az Ébredő Magyarok Egyesülete fiatal milicistáinak véres akciója, 1920*. Budapest, 2021. Horthy-Korszak Történetének Kutatásáért Társaság, 5. p.
- PÜSKI Levente: *A Horthy-korszak: 1920–1941*. Budapest, 2013. Kosuth Kiadó, 4–5. p.
- KÁNTÁS Balázs (a): *A bombavető nyomában: A Horthy-korszak egyik leghírhedtebb büntetőperének politikai kontextusáról és sajtóvisszhangjából*. Budapest, 2020. Hungarovox Kiadó, 5. p.
- VONYÓ 2018. 149. p.
- KÁNTÁS 2020 (a). 6. p.
- KÁNTÁS Balázs (b): *A fekete hadsereg: Tanulmány és válogatott dokumentumok a Kettőskereszt Vérszövetség katonai titkos társaság*

- 1920-as évekbeli működéséről. Budapest, 2020. Magyar Elektronikus Könyvtár, 16. p.
- ²³ KÁNTÁS Balázs: Megszűnt, majd tovább élt? A Kettőskereszt Vészesztetés katonai titkos társaság és látszólagos integrációja a Nemzeti Munkavédelmi Hivatalba. https://mnl.gov.hu/mnl/ol/hirek/megszunt_majd_tovabb_elt.
- ²⁴ A szokol szó jelentése csehül és szlovákul sólyom, a csehszlovák köznyelvben a bankjegyeken látható madárembléma miatt hívták így a papírpénzt. (A szerk.)
- ²⁵ KÁNTÁS 2020 (b). 82–84. p.
- ²⁶ SCHÖNER Alfréd: *A Dohány utcai zsinagóga*. Budapest, 1989. Optimum Kiadó, 8. p.
- ²⁷ ROMSICS Ignác: *Magyarország Története*. Budapest, 2017. Kossuth Kiadó, 345. p.
- ²⁸ SCHÖNER 1989. 8. p.
- ²⁹ A Dohány zsinagóga legjei... *Pesti Sólet: a Dohány utcai körzet havilapja*, 2010. 11. sz. 4. p.
- ³⁰ HARASZTI György: Két világ határán. *Múlt és Jövő*, 1993. 2. sz. 24. p.
- ³¹ <https://mult-kor.hu/image/article/main/630x1260/47191.jpg?avid=234983>.
- ³² Egy örült rémtette a Dohány-utcai zsinagógában. *Vasárnap: Politikai, Társadalmi és Mezőgazdasági Képes Hetilap*, 1931. (április 12.) 15. sz. 6. p.
- ³³ Egy örült mérnök revolveres vérengzése a budapesti zsinagógában. *Délmagyarország*, 1931. (április 5.) 77. sz. 1. p.
- ³⁴ Egy örült rémtette a Dohány-utcai zsinagógában. *Vasárnap*, 1931. (április 12.) 15. sz. 6. p.
- ³⁵ Shooting in Budapest Synagogue During Passover Service. *Jewish Telegraphic Agency*, 1931. (április 6.) 78. sz. 2. p.
- ³⁶ Zatloka Emil, a zsinagógai merénylő – köz- és önvészélyes elmebeteg. *Magyar Országos Tudósító*, 1931. (június 25.) 7. sz. 130 p.
- ³⁷ Egy örült mérnök revolveres vérengzése a budapesti zsinagógában. *Délmagyarország*, 1931. (április 5.) 77. sz. 1. p.
- ³⁸ Hat revolverlővést adott le egy örült a dohányutcai templomban. *Ujság*, 1931. (április 5.) 77. sz. 5. p.
- ³⁹ Véres nagypéntek-este a Dohány-utcai zsinagógában. *Zalai Közlöny*, 1931. (április 5.) 77. sz. 8. p.
- ⁴⁰ A merénylő, Zatloka Kálmán gépészmérnök, fanatikus zsidógyűlöletből követte el tettét. *Esti Kurir*, 1931. (április 5.) 77. sz. 6. p.
- ⁴¹ Zatlokát, a dohányutcai merénylőt újra a Lipótmezőre vitték. *Ujság*, 1931. (július 10.) 154. sz. 7. p.
- ⁴² Egy örült mérnök revolveres vérengzése a budapesti zsinagógában. *Délmagyarország*, 1931. (április 5.) 77. sz. 2. p.
- ⁴³ Hat revolverlővést adott le egy örült a dohányutcai templomban. *Ujság*, 1931. (április 5.) 77. sz. 4–5. p.
- ⁴⁴ Zatloka Emil elmebeteg mérnök szörnyű revolveres vérengzése a Dohány-utcai zsinagógában. *Uj Nemzedék*, (1931. április 5.) 77. sz. 4. p.
- ⁴⁵ Gyilkosság miatt vizsgálati fogságba helyezték Zatlokát. *Délmagyarország*, 1931. (április 15.) 84. sz. 7. p.
- ⁴⁶ Tovább folynak a kihallgatások a Dohány-utcai merénylet ügyében. *Délmagyarország*, 1931. (április 14.) 83. sz. 2. p.
- ⁴⁷ https://hu.wikipedia.org/wiki/F%C3%A1jl:Lip%C3%B3tmezői_elmebeteg%C3%B3gyint%C3%A9zet-35.JPG.
- ⁴⁸ Zatloka nem örült – gyilkos? *Magyar Hétfő*, 1931. (április 13.) 17. sz. 1. p.
- ⁴⁹ Vértürdőt rendezett egy örült a Dohány utcai zsinagógában. *Friss Ujság*, 1931. (április 5.) 3. sz. 6. p.
- ⁵⁰ Egy elmebeteg gépészmérnök revolveres merénylete péntek este a dohányutcai zsidótemplomban. *Magyar Hirlap*, 1931. (április 5.) 77. sz. 12. p.
- ⁵¹ Zatloka nem örült – gyilkos? *Magyar Hétfő*, 1931. (április 13.) 17. sz. 1. p.
- ⁵² Tovább folynak a kihallgatások a Dohány-utcai merénylet ügyében. *Délmagyarország*, 1931. (április 14.) 83. sz. 2. p.
- ⁵³ Gyilkosság miatt vizsgálati fogságba helyezték Zatlokát. *Délmagyarország*, 1931. (április 15.) 84. sz. 7. p.
- ⁵⁴ A dohányutcai merénylő, Zatloka mérnök, ön- és közveszélyes örült, élete végéig a Lipótmezőn kell tartani. *Magyarország*, 1931. (június 26.) 142. sz. 1. p.
- ⁵⁵ Zatloka Emil, a zsinagógai merénylő – köz- és önvészélyes elmebeteg. *Magyar Országos Tudósító*, 1931. (június 25.) 7. sz. 130 p.
- ⁵⁶ A dohányutcai merénylő, Zatloka mérnök, ön- és közveszélyes örült, élete végéig a Lipótmezőn kell tartani. *Magyarország*, 1931. (június 26.) 142. sz. 1. p.
- ⁵⁷ Zatloka Emil, a zsinagógai merénylő – köz- és önvészélyes elmebeteg. *Magyar Országos Tudósító*, 1931. (június 25.) 7. sz. 130 p.
- ⁵⁸ Zatloka Emil mint gyógyíthatatlan elmebeteg az angyalföldi tébolydába szállították. *Pesti Napló*, 1931. (július 10.) 9. p.
- ⁵⁹ A dohányutcai merénylő, Zatloka mérnök, ön- és közveszélyes örült, élete végéig a Lipótmezőn kell tartani. *Magyarország*, 1931. (június 26.) 142. sz. 1. p.
- ⁶⁰ Zatlokát pénteken viszik a tébolydába. *Délmagyarország*, 1931. (július 10.) 154. sz. 5. p.
- ⁶¹ A törvényszék megszüntette az eljárást az örültnek nyilvánított Zatloka Emil testi sértési bűnyűgyében. *Magyarország*, 1932. (április 30.) 95. sz. 7. p.
- ⁶² KÁDÁR Gábor – VÁGI Zoltán: Zsidó-magyar konfliktusok, merényletek, etnikai tisztogatások 1923–1942. http://konfliktuskutato.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=139:-zsidó-magyar-konfliktusok-merenyletek-etnikai-tisztogatások-1923-1942&catid=16:esetek.
- ⁶³ Elég volt! *Nemzeti Ujság*, 1931. (április 15.) 84. sz. 1. p.
- ⁶⁴ Egy örült mérnök revolveres vérengzése a budapesti zsinagógában. *Délmagyarország*, 1931. (április 5.) 77. sz. 2. p.
- ⁶⁵ SZABOLCSI 1993. 429. p.
- ⁶⁶ Tizenhétéves Róth Jenő. *Délmagyarország*, 1931. (április 14.) 83. sz. 1. p.
- ⁶⁷ Sós Endre: Elő a kényszerzubbony! *Egyenlőség*, 1931. április 11. 15. p.
- ⁶⁸ SZABOLCSI 1993. 429. p.
- ⁶⁹ Heti krónika. *Harangszó*, 1931. (április 19.) 4. sz. 129. p.
- ⁷⁰ Klebelsberg gróf miniszter képviseli a kormányt Róth Jenő temetésén. *Ujság*, 1931. (április 12.) 82. sz. 8. p.
- ⁷¹ HORNYÁK Szabolcs: A büntetőjog-tudomány története. In BALOGH Ágnes – TÓTH Mihály (szerk.): *Magyar Büntetőjog. Általános Rész*. Budapest, 2015. Osiris Kiadó, 44. p.
- ⁷² KARSAI 2012. 162. p.
- ⁷³ Feltárta a rendőrség a dohányutcai merénylet minden titkát. *Ujság*, 1939. (február 17.) 39. sz. 5. p.
- ⁷⁴ VÁMOS 2010. 117–128. p.
- ⁷⁵ BFL VII-5-c 8306/1944. Idézi VÁMOS 2010. 117–128. p.
- ⁷⁶ KARSAI 2012. 162–163. p.
- ⁷⁷ KARSAI László: *Szálasi Ferenc: Politikai életrajz*. Budapest, 2016. Balassi Kiadó, 187. p.
- ⁷⁸ KARSAI 2012. 163. p.
- ⁷⁹ KARSAI 2016. 188. p.
- ⁸⁰ VÁMOS 2010. 117–128. p. Idézi KARSAI 2012. 163. p.
- ⁸¹ KARSAI 2012. 162–163. p.
- ⁸² Jegyzőkönyv a gyilkosság büntette miatt Kenyeres Zoltán és társai ellen indított bűnyűgyben a budapesti kir. büntetőtörvényszék mint különbíróóság 1939. április 20-án tartott nyilvános tárgyalásáról. Schneider Nándor kihallgatása 33. p.; Szabéni Győző válasza a kérdésekre. Ügyszám Bgy. VI. 2134/1939/121. 15. p. Idézi VÁMOS 2010. 117–128. p.
- ⁸³ VÁMOS 2010. 117–128. p.
- ⁸⁴ FROJMOVICS Kinga: Tényleg nem halt meg senki az 1939-es Dohány utcai merényletben? <https://mult-kor.hu/tenyleg-nem-halt-meg-senki-az-1939-es-dohany-utcai-merenyletben-20161216>.

